

FCR YAYIN LTD.

Genel Yayın No. | General Publication Number: 1654

FCR Sertifika No. | Certificate Number: 46550

ISNI: 0000 0004 4657 1968

ROR ID: ror.org/00zznvq98

Fecr Yayınları

Yayın No | Publication Number: 996

Kitap Adı: Bir Osmanlı Âliminin Gözünden Tasavvuf (Âkifzâde Abdurrahim Efendi)
Book Title: Sufism Through the Eyes of an Ottoman Scholar (Âkifzâde Abdurrahim Efendi)

ISBN: 978-625-5576-51-4

DOI: doi.org/10.70458/fcr.9786255576514

Yazar | Author: Nuran ÇETİN | orcid.org/0000-0001-5763-9815

Kurum | Institution: Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi

ROR ID: ror.org/01dvabv26

Yayın Türü | Publication Type: Kitap | Book - Monograph

Yayın Dili | Language: Türkçe | Turkish

Ebat | Dimensions: 13,5 x 21 cm

Baskı Sayısı | Edition: 1

Sayfa Sayısı | Pages: 330

Yayın Tarihi | Publication Date: Ağustos | August 2025

Yayın Yeri | Place of Publication: Ankara, Türkiye

Mizanpaj ve Kapak | Layout and Cover Design: FCR

Baskı ve Cilt | Printing and Binding: NY MATBAACILIK (Sertifika no: 50732)

Konu Kategorisi | Subject Categories

BIC: HRH | Tasavvuf, mistisizm (İslam) | Islam, Sufism & mysticism

BISAC: RELO37080 | Din / İslam / Sufilik | Religion / Islam / Sufi

THEMA: QRH | İslam mistisizmi, tasavvuf | Islam: Sufism & mysticism

LC: BP189.2 | Tasavvuf – İslam mistisizmi | Sufism – Islamic mysticism

Atıf Bilgisi | Cite as: Çetin, Nuran. *Bir Osmanlı Âliminin Gözünden Tasavvuf (Âkifzâde Abdurrahim Efendi)*. Fecr Yayınları, 2025.

© All rights reserved | FCR YAYIN LTD.

Hacı Bayram Mah. Boyacılar Sk. No: 14/1 06050

Altındağ-Ankara/TÜRKİYE • Tel: +90 (312) 310 08 60

www.fcr.com.tr • fcr@fcr.com.tr

Bir Osmanlı Âliminin Gözünden
Tasavvuf

(Âkifzâde Abdurrahim Efendi)

Nuran ÇETİN

Ankara 2025

Yazar Hakkında | About the Author

Doç. Dr. Nuran Çetin, Çankırı-Ilgaz doğumludur. İlk ve orta öğrenimini İstanbul'da tamamladı. 2000 yılında Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden mezun oldu. 2004 yılında "Eyüp-Kâşgarî Dergâhı ve Kültür Tarihindeki Yeri" adlı teziyle Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde yüksek lisansını, 2012 yılında "Eyüp Tekkeleri" adlı çalışmasıyla Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde doktorasını tamamladı. Ayrıca İstanbul Gelişim Üniversitesi Yerel Yönetimler, Anadolu Üniversitesi İşletme Fakültesi, Anadolu Üniversitesi İktisat Fakültesi Kamu Yönetimi, Anadolu Üniversitesi Uluslararası İlişkiler bölümlerinden de mezun oldu. İstanbul Büyükşehir Belediyesi İnsan Kaynakları Müdürlüğü'nde çalıştı. Ardından Hakkâri Anadolu İmam Hatip Lisesi ile Eyüp Kız Anadolu İmam Hatip Lisesi'nde meslek dersleri öğretmeni olarak görev yaptı. 2013-2018 yılları arasında Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde Tasavvuf Anabilim Dalı'nda öğretim üyesi oldu. 2020 yılında Doçent oldu. Hâlen Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde öğretim üyesi olarak görevine devam etmektedir.

Associate Professor Nuran Çetin, was born in Çankırı-Ilgaz. She completed her primary and secondary education in Istanbul. In 2000, she graduated from Marmara University's Faculty of Theology. In 2004, she earned her master's degree from Marmara University's Institute of Social Sciences with her thesis titled «*The Eyüp-Kâşgarî Dervish Lodge and Its Place in Cultural History.*» In 2012, she completed her Ph.D. at the same institute with her dissertation «*Eyüp Dervish Lodges.*» Additionally, she holds degrees from Istanbul Gelişim University in Local Administration, Anadolu University's Faculty of Business Administration, Anadolu University's Faculty of Economics in Public Administration, and Anadolu University's Department of International Relations. She worked at the Istanbul Metropolitan Municipality's Human Resources Directorate. Later, she served as a vocational teacher at Hakkâri Anatolian Imam Hatip High School and Eyüp Girls' Anatolian Imam Hatip High School. Between 2013 and 2018, she was a faculty member in the Department of Sufism at Amasya University's Faculty of Theology. She became an Associate Professor in 2020. Currently, she continues her academic career as a faculty member at Zonguldak Bülent Ecevit University's Faculty of Theology.

Kitap Hakkında

Bir Osmanlı Âliminin Gözünden Tasavvuf

Osmanlı Devleti'nin ilim-irfan geleneğinde önemli bir yere sahip olan Âkifzâde Abdurrahim Efendi 18. yüzyılda şehzadeler şehri olarak bilinen Amasya'da dünyaya gelmiştir. III. Mustafa, I. Abdülhamid, III. Selim, IV. Mustafa ve II. Mahmud dönemlerinde yaşayan Âkifzâde, Hazreti Fatıma ile Hazreti Ali'nin evladı Zeynelâbidin'e dayanan soyu ile köklü bir aileye mensuptur. Babası ve dedesi müftü, müderris olan Âkifzâde, ilmi birikimi yüksek bir ortamda yetişmiş, dönemin önde gelen âlimlerinden Kur'an-ı Kerim, tefsir, hadis, fıkıh, tasavvuf, kelâm, Arap ve Fars edebiyatının yanı sıra matematik, astronomi, tıp, geometri, mantık, gibi çeşitli ilimleri tahsil etmiştir. İlim tahsilini tamamladıktan sonra Amasya İstanbul, Mekke, Medine gibi dönemin önemli ilim-kültür merkezlerinde müderris, müftü, kadı ve müfettiş olarak görev yapmıştır. Âkifzâde, bu vazifelerinin yanı sıra edebiyat, fıkıh, tasavvuf ve biyografî alanlarında pek çok eser kaleme almıştır. Türkçe, Arapça, Farsçayı çok iyi bilen bu dillerde eserler veren Âkifzâde, 54 yaşında vefat etmiştir. Âkifzâde'nin eserlerinde yalnızca teorik bir tasavvuf anlayışı değil, bizzat yaşanmış bir sûfi tecrübe de dikkat çekmektedir. Kur'an ve sünnet çizgisinde bir tasavvuf anlayışını benimseyen müellif, sûfi terbiyeyi ilmî bir temel etrafında eserlerinde aktarmıştır. Elinizdeki bu kitap onun hayatını, eserlerini, ilmî kişiliğini, tasavvufî görüşlerini detaylı bir şekilde ele almakta, özellikle bir Osmanlı âliminin Kur'an ve Sünnet çizgisindeki tasavvufî anlayışını ortaya koymaktadır. Osmanlı ilmî, mânevî geleneğini yakından tanımak ve bir âlim sûfnin kaleminden tasavvufu anlamak isteyenler için bu eser kıymetli bir kaynak niteliğinde olup, okuyuculara insanın mânâ âleminin derinliklerine yolculuk yaptırmayı hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: Tasavvuf; Âkifzâde; Osmanlı; Âlim; Sûfi; Müftü

About the Book

Sufism Through the Eyes of an Ottoman Scholar

Akifzade Abdurrahim Efendi, a prominent Islamic scholar in the Ottoman tradition of knowledge and wisdom, was born in the 18th century in Amasya, known as the “City of Princes.” He lived during the reigns of five sultans: Mustafa III, Abdulhamid I, Selim III, Mustafa IV, and Mahmud II. Descended from the lineage of Zayn al-Abidin, the son of Hazrat Fatima and Hazrat Ali, Akifzade came from a distinguished scholarly family his father and grandfather were both muftis and Islamic scholars. Raised in an intellectually rich environment, he studied under the leading Islamic scholars of his time, mastering the Quran, exegesis (tafsir), hadith, jurisprudence (fiqh), Sufism, theology (kalam), Arabic and Persian literature, as well as mathematics, astronomy, medicine, geometry, and logic. After completing his education, Akifzade served as a professor, mufti, judge (qadi), and inspector in major centers of learning and culture, including Amasya, Istanbul, Mecca, and Medina. Alongside his official duties, he authored numerous works in literature, jurisprudence, Sufism, and biography. Akifzade, who had an excellent command of Turkish, Arabic, and Persian and wrote works in all three languages, passed away at the age of 54. Akifzade’s works reflect not only a theoretical understanding of Sufism but also his lived mystical experiences. Adopting a Sufi perspective firmly rooted in the Quran and Sunnah, he conveyed spiritual discipline (suluk) within a scholarly framework. This book provides a detailed examination of his life, works, intellectual legacy, and Sufi thought, particularly highlighting an Ottoman scholar’s approach to Sufism in alignment with Islamic tradition. For those seeking to explore the Ottoman scholarly and spiritual heritage or to understand Sufism through the lens of a scholar-mystic, this work serves as a valuable resource, inviting readers on a profound journey into the depths of the human soul.

Keywords: Sufism; Âkifzâde; Ottoman; Islamic; scholar; Sufi; Mufti

*Bu eserimi,
tüm dünyanın gözü önünde
7 Ekim 2023'ten beri devam eden
Gazze'deki soykırırnda yaralanan, aç bırakılan,
hayatını kaybeden masûm insanlara ithaf ediyorum.
Yaralılar şifâ bulsun, vefat edenlerin râhları şâd olsun.*

*Ülkemize, Gazze'mize,
İslâm âlemine ve tüm insanlığa
Rabbimizin yardımıyla bir an evvel huzur,
bereket, selâmet nasip olsun.
(Âmin)*

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR.....	13
TAKRİZ.....	15
TAKDİM	17
ÖN SÖZ	21

GİRİŞ

AMASYA'NIN GENEL DURUMU VE ÂKİFZÂDE'NİN

YAŞADIĞI DÖNEM	25
1. Amasya'nın Genel Durumu	25
1.1. Amasya'nın İsmi, Kısa Tarihçesi ve Coğrâfî Konumu.....	25
1.2. Amasya'nın Kültür ve Sanat Hayatı	33
1.3. Amasya'nın Dinî-Tasavvufî Hayatı	36
2. Âkifzâde'nin Yaşadığı Döneme Genel Bir Bakış.....	43
2.1. 18. Yüzyılın Sonu ile 19. Yüzyılın Başında Osmanlı Devleti'nin Siyâsî Durumu	43
2.2. 18. Yüzyılın Sonu ve 19. Yüzyılın Başında Osmanlı Devleti'nin Sosyo-Kültürel Durumu	45
2.3. 18. Yüzyılın Sonu ve 19. Yüzyılın Başında Osmanlı Devleti'nin Dinî-Tasavvufî Durumu	47

BİRİNCİ BÖLÜM

ÂKİFZÂDE ABDURRAHİM EFENDİ'NİN

HAYATI ŞAHSİYETİ VE ESERLERİ	51
1. Hayatı	51
1.1. Yakın Çevresi	57
1.1.1. Babası İsmâil Efendi (ö. 1192/1778).....	57
1.1.2. Dedesi Âkif Mustafa Efendi (ö. 1173/1760).....	58
2. İlmî Kişiliği.....	61
2.1. Âkifzâde'nin İlmî Kişiliğinde Etkili Olan Hocaları	62
2.1.1. Kavaklılı Ali Efendi.....	62
2.1.2. Gümüşhaneli Seyyid Ebû Bekir Efendi (ö. 1207/1792)..	62
2.1.3. Ürgüplü Ahmed Efendi (ö. 1213/1798)	64
2.1.4. el-Hâc Mustafa Efendi b. Abdullah b. Mustafa el-Boluvî (d. 1260/1844).....	66

2.1.5. Abdullah Efendi el-Vecîh b. Hasan el-Çorûmî (ö. 1219/1804).....	67
2.1.6. Debbâğzâde el-Hâc Mustafa Efendi	67
2.1.7. el-Hâc Mehmed Efendi b. el-Hâc Ömer el-Amâsî (ö. 1203/1788).....	68
2.1.8. Dâmâdzâde es-Seyyid Ebû Bekir Efendi el-Çorumî (ö. 1203/1788).....	68
2.1.9. el-Hâc Melik Efendi	69
2.1.10. Halil b. el-Hâc İbrâhim b. Osmân Efendi el-Amâsî (ö. 1205/1790).....	69
2.1.11. Uzun Süleymân Efendi b. Mustafa el-Âmâsî (ö. 1193/1799)	69
2.1.12. Abdurrahman Efendi.....	70
2.1.13. Abdurrahman Efendi el-Mühendis.....	70
2.1.14. Pâlabıyık Mehmed Efendi (ö. 1219/1804).....	70
2.1.15. Sâlih Efendi Ferâizî	71
2.1.16. Şeyhülislâm Yahyâ Efendi (ö. 1210/1795).....	71
2.1.17. Sa'dullâh Efendi b. Halil b. Abdullatif Efendi (ö. 1213/1798)	72
3. Tasavvufî Kişiliği	72
3.1. Âkîfzâde'nin Sûfî Kişiliğinde Etkili Olan Şeyhleri	74
3.1.1. Şeyh Mustafa Efendi el-Çerkeşî	74
3.1.2. İbrâhim Efendi b. Mahmûd Boluvî (ö.1221/1806).....	74
3.1.3. Beyzâde Şeyh Mustafa Efendi (1200/1785)	75
3.1.4. Şeyh Abdülhalim Efendi	75
3.1.5. Turhal Şeyhi Mustafa Efendi (ö.1205/1790).....	75
3.1.6. Şeyh Seyyid Mehmed Şehâbeddîn Rûşenî Efendi (d. 1171/1758).....	76
3.1.7. Şeyh Muhammed Sâdık Erzincânî (ö. 1209/1794).....	77
3.1.8. Şeyh Ahmed Efendi	77
3.1.9. Kayyımzâde Abdullah Efendi	77
4. Eserleri	78
4.1. <i>Unvânü'l-meşâyih-ı sûfîyye</i>	80
4.2. <i>Şu 'letü'l-yakîn</i>	80
4.3. <i>Takrîbü'l-mübtedî ilâ tâlibi'l-müntehî</i>	80
4.4. <i>Seb'ü's-sâlikîn</i>	81

4.5. Kitâbü'l-mecmû' fi'l-meşhûdi ve'l-mesmû'	81
4.6. Mecelletü'l-mehâkim	84
4.7. Risâle fî Beyâni't-Talak bi Lafzati "Braktım" Tekâu Rec'iyen..	84
4.8. Mirâtü'n-nâzurîn fî münebbihâti'l-mutasavvifi't-tâhîrîn	84
4.8.1. Eserin Nüshaları	84
4.8.2. Eserin Yazılış Maksudı	85
4.8.3. Eserin İsmi	86
4.8.4. Eserin Yazıldığı Tarih ve Yeri	87
4.8.5. Eserin Kaynakları	88
4.8.6. Eserin Konuları	90
4.9. Mühimmâtü's-sûfiyye	90
4.9.1. Eserin Nüshaları	90
4.9.2. Eserin Yazılış Maksudı	91
4.9.3. Eserin Yazıldığı Tarih	92
4.9.4. Eserin Kaynakları	92
4.9.5. Eserin Konuları	93
4.10. Mecmû'ü'l-hâl	93
4.10.1. Eserin Nüshaları	95
4.10.2. Eserin Yazılış Maksudı	95
4.10.3. Eserin İsmi	95
4.10.4. Eserin Yazıldığı Tarihi	96
4.10.5. Eserin Kaynakları	97
4.10.6. Eserin Konuları	98

İKİNCİ BÖLÜM

ÂKİFZÂDE ABDURRAHİM EFENDİ'NİN TASAVVUFÎ

KONULARA DÂİR DÜŞÜNCELERİ	99
1. Sûfî Terbiye	99
1.1. Seyr u Sülûk	99
1.2. Tevessül	107
1.3. Edeb-Ahlâk Çizgisi	112
1.4. Mürîd-Mürşid İrtibâtı	127
2. Sûfî Tecrübe	138
2.1. Sûfî Kimlik	138
2.2. Tasavvuf Yolları	143
2.3. Sûfî Tecrübenin Beslendiği Kaynak (Kur'ân ve Sünnet)	149

2.4. Tevbeyle Arınma Bilinci	157
2.5. Âbid, Zâhid ve Ârifler Nazarında Terk Bilinci	161
2.6. Zikrin Erdiriciliği	165
2.7. Sûfî Menziller.....	176
2.8. Sabır Eğitimi	183
2.9. Takvâ Elbisesi	188
2.10. Nefs Tezkiyesi.....	192
2.11. Kalp Tasfiyesi	199
2.12. Rûhun Önemi	205
2.13. Muhabbetin Seyri	210
2.14. Sûfî Şatahâtı	216
3. Bilgi Problemi	221
3.1. İlm-i Zahir.....	221
3.2. İlm-i Bâtın	224
3.3. İrfânî Bilgi	232
3.4. Tasavvufî Bilgiyi Edinme Yolu (Keşf-İlhâm)	241
4. Tasavvuf Metafizigi.....	254
4.1. Allah, İnsan ve Âlem İlişkisi.....	254
4.2. Tevhid Bilinci: Tevhîd-i Şuhûdî ve Tevhîd-i Vücûdî	259
4.3. Mutlak Varlık ve Sonsuz Tecellîsi (Tecellî, Şuhûd Rü'yet, Müşâhade)	272
4.4. Sûfî Anlayışta Nübüvvet-Velâyet İlişkisi	285
4.5. Âriflerin Tasarruf Gücü: Kerâmet.....	291
SONUÇ	301
EK	307
Âkifzâde'nin "Mecmû'ul-Hâl" Adlı Eserindeki Evrâd-ü Ezkâr	
KAYNAKÇA	315
DİZİN	323

KISALTMALAR

a.mlf.	: Aynı müellif
Age	: Adı geçen eser
Agm	: Adı geçen makale
Bk/bk.	: Bakınız
bs.	: Baskı
c.	: Cilt
çev.	: Çeviren
d.	: Doğumu
Ed/ed.	: Editör
H.	: Hicrî
Haz.	: Hazırlayan
Hz.	: Hazreti
Ktp	: Kütüphânesi
MEB	. Millî Eğitim Bakanlığı
Mö.	: Milattan önce
Ms.	: Milattan sonra
MÜİF	: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
nşr.	: Neşreden
ö.	: Ölüm tarihi
s.	: Sayfa
sad.	: Sadeleştiren
TDV.	: Türkiye Diyanet Vakfı
thk.	: Tahkik eden
trc.	: Tercüme eden
ts.	: Tarihsiz
tsh.	: Tashîh eden
vd.	: ve devamı
vr.	: Varak
Yay.	: Yayınları
yy.	: Yayın yeri yok

TAKRÎZ

Nuran Çetin hanımefendi memleketimizin mühim bir kültürel mirası olan tasavvufun düşünce ve müessese tarihi üzerinde kıymetli çalışmalara imza atmış değerli bir bilim insanıdır. İstanbul Marmara Üniversitesi'nde İlahiyat okumasının yanı sıra başka fakültelerden “Yerel Yönetimler”, “İşletme”, “Kamu Yönetimi”, “Uluslararası İlişkiler” alanlarında da dereceler alması hiç şüphesiz kendisinin çok-disiplinli bakış açısının gelişmesinde katkısı olmuştur. Aslen Çankırlılı ama Hakkâri, İstanbul, Amasya, Zonguldak v.b. gibi vatan sathının her yerinde hocalık yaptı. Üstelik bir öğretim üyesi olarak bir yandan öğrencilerin derslerine girerken diğer yandan da araştırmaya dayalı bilimsel makale ve kitap üretmeyi de ihmal etmedi. Aşağıda sadece isimlerini vereceğimiz bazı çalışmaları bize onun ne kadar geniş bir zaviyeye sahip olduğu noktasında sanırım bir fikir verecektir: “Sosyo-Kültürel Açından Dinî Değerlerin İnşaasında Tasavvufun Rolü”; “Kalbî Hayat Eksenli Medeniyet Tasavvuru”; “Tasavvuf Kültüründe Din, Hayat Ve İnsan İlişkisi”; “Tasavvufta Seyahat Metodunun Psikososyal Dinamikleri”; “Osmanlı'da Bir Mîzâh Ustasının Tasavvufî Düşünceleri: Ebû Bekir Kânî Efendi”; “Gönül Sultanlarının Ağırlandığı Tekke: Kâşgârî Dergâhı”; “Millî Mücadele'ye Katkısı Bağlamında Tarihi Ve Güncel Fonksiyonlarıyla Hâtûniye Tekkesi”; “Hz. Mevlânâ'nın Tasavvufî Düşünce Dünyasında Sûret/Sîret/Mânâ İlişkisi” ve diğerleri...

Nuran hoca şimdi de Amasya'lı Âkifzâde Abdurrahim Efendi isimli bir Osmanlı âliminin, hem de kadılık yapan bir müftü efendinin gözünden Tasavvuf ilminin nasıl görüldüğünü gösteren mühim ve bugün için mânidar bir çalışmayı bizlere sunuyor. Manidar dedim zira gelenekteki âlim tipinin ve günümüz fetva ehlinin bu ilme bakış açıları arasında ne kadar büyük fark oluştuğunu bir kere daha bu eseri okurken göreceğiz. Fıkh-ı bâtın'ı

tahakkuk ettirmeden fıkıh-ı zâhir olamayacağı gerçeğini maalesef modernler unuttular.

Unutulan mânevî geleneğimizin ihyâsı yolunda böylesi kıymetli çalışmalara imza atan Doç. Dr. Nuran Çetin hocayı tebrik eder başarılarının devamını niyaz ederim.

Prof. Dr. Mahmud Erol KILIÇ